

УДК 341.1/8
JEL K33

Кібальник В.В.⁴⁵

*студент, Київський міжнародний університет
(Київ, Україна)*

науковий керівник

Панфілова Ю.М.

*к.ю.н., доцент, Київський міжнародний університет
(Київ, Україна)*

<http://orcid.org/0000-0002-7219-7848>

ШВЕЙЦАРСЬКИЙ НЕЙТРАЛІТЕТ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

У статті розглянуто політику державного нейтралітету, беручи за приклад Швейцарську Конфедерацію. Автор приділяє значну увагу обставинам набуття Швейцарією нейтрального статусу – з моменту його закріплення 1815 року і до вступу держави в ООН 2002 року. Також у роботі проаналізовано історію нейтралітету Швейцарії, позитивні аспекти такої моделі розвитку.

Ключові слова: нейтралітет, Швейцарія, зовнішня політика, Перша світова війна, ООН, військова служба, холодна війна, Міжнародний комітет Червоного Хреста.

Кібальник В.В.

*студент, Київський міжнародний університет
(Київ, Україна)*

науковий керівник

Панфілова Ю.М.

*к.ю.н., доцент, Київський міжнародний університет
(Київ, Україна)*

ШВЕЙЦАРСКИЙ НЕЙТРАЛИТЕТ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

В статье рассмотрена политика государственного нейтралитета на примере Швейцарской Конфедерации. Автор уделяет значительное внимание обстоятельствам приобретения Швейцарией нейтрального статуса – с момента его закрепления в 1815 году и до вступления государства в ООН в 2002 году. Также в работе проанализированы история нейтралитета Швейцарии, положительные аспекты такой модели развития.

Ключевые слова: нейтралитет, Швейцария, внешняя политика, Первая мировая война, ООН, военная служба, холодная война, Международный комитет Красного Креста.

⁴⁵ Кібальник Владислав Вікторович, студент Навчально-наукового юридичного інституту, Київський міжнародний університет, (Київ, Україна)

Kibalnik V.*Sstudent, Kiev International University (Kyiv, Ukraine)***scientific advisor****Panfilova Yu.***PhD in Law, Aassociate Professor, Kyiv International University**(Kyiv, Ukraine)*

SWISS NEUTRALITY IN INTERNATIONAL LAW

The article discusses the policy of state neutrality using the case of the Swiss Confederation. The author attaches great importance to the circumstances of Switzerland's acquisition of a neutral status - from the moment it was formalized in 1815 and until the state's joining the UN in 2002. Also the work analyzes the history of Switzerland's neutrality, the positive aspects of such a development model.

Keywords: neutrality, Switzerland, foreign policy, World War I, United Nations, military service, the Cold War, International Committee of the Red Cross.

Актуальність проблеми. В сучасному міжнародному праві, навіть ураховуючи сприятливі умови для мирного співіснування, державам (за винятком, можливо, найрозвиненіших) доволі нелегко забезпечувати власну безпеку. Саме тому таке поняття, як «нейтралітет» у змозі мати позитивний вплив і допомагати країні, яка володіє цим статусом, «почуватися комфортніше» на світовій арені.

Нейтралітет можна визначити як позицію держави, яка не бере участь у збройних конфліктах і війні та не надає військової підтримки країнам, що воюють, а в мирний час бере на себе зобов'язання не приєднуватися до військових союзів та інших угод, які можуть залучити цю державу до воєнного конфлікту. Нейтралітет також допускає проведення зовнішньополітичного курсу, спрямованого на підтримку нормальних, рівних з усіма країнами, відносин [4, с. 107]. Також варто зазначити, що нейтральна країна завжди перебуває в центрі силової взаємодії великих держав і блоків.

Незважаючи ні на що, політика нейтралітету незмінно залишається в міжнародній практиці. Вона доводить свою життєздатність. Європейські нейтральні держави не тільки зберігають, але й істотно розширюють свій вплив останніми роками. Безперечний науковий інтерес становить питання еволюції зовнішньої політики нейтральних держав Європи в сучасних умовах. Вивчення сучасної концепції нейтральних європейських держав дозволяє виявити потенціал традиційно вживаних ними дипломатичних, політичних, економічних та інших несилкових мирних методів, що забезпечують безпеку і стабільний розвиток зовнішніх зв'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській науці немає комплексних досліджень проблем інституту нейтралітету і трансформації його концепту в умовах глобалізації в зокрема. Існуючі публікації загалом торкаються деяких окремих аспектів і мають формат статей. Аналізуючи найпомітніші вітчизняні наукові доробки, окремо слід відокремити праці М.В. Вдовенка, Н.А. Мельника. Питання швейцарського нейтралітету висвітлено в працях таких вітчизняних науковців, як О. Капінус, Г. Мечніков, Ю. Бараш, Л. Чекаленко. Серед іноземних дослідників значний внесок у дослідження концепції нейтралітету швейцарського зразка зробили Г. Драгунов, В. Пенчада, Ю. Лоефел, Д. Шиндлер, Т. Фішер, Ж.-М. Ріклі, А. Флері.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз впливу політики нейтралітету (враховуючи його характерні особливості) на становище Швейцарської Конфедерації в межах світової спільноти.

Результати дослідження. Нині основними тенденціями, які, найімовірніше, визначатимуть характер політики нейтралітету в майбутньому, є глобалізація, регіоналізація та зведення війни до рівня локальних конфліктів. Нейтралістська зовнішня політика має перспективу як максимально інтернаціоналістська, – така, що відповідає ліберальним принципам світової спільноти [7].

До основних ознак нейтральної держави належать такі:

- не бере участі у воєнних конфліктах на боці однієї з воюючих держав;
- не є учасником військових союзів, створених іншими державами;
- не надає свою територію іноземним державам для створення військових баз;
- не вступає в економічні союзи, участь у яких буде суперечити міжнародно-правовому статусу нейтралітету.

Нейтральна держава має право на:

- політичну незалежність і територіальну цілісність;
- самооборону від агресії;
- представництво в інших державах і при міжнародних організаціях і тощо.

Нейтральна держава зобов'язана:

- добровільно виконувати зобов'язання щодо суворого дотримання нейтралітету;
- не втручатись у справи інших держав;
- утримуватися від військових союзів з іншими країнами;
- утримуватися від надання допомоги будь-якій з воюючих сторін і дотримуватися рівного ставлення до них;
- не забезпечувати воюючі сторони зброєю і військовими матеріалами.

Нейтралітет постійного зразка може бути договірним або декларативним, в основі такого статусу держави, як звичайно, лежить багатосторонній міжнародний договір, або ж одностороння декларація. Приміром, Швейцарія користується договірним нейтральним статусом, оголошеним декларацією Віденського конгресу від 20 листопада 1815 року.

Швейцарія не вступає у військові союзи, не займає будь-яку сторону в міжнародних збройних конфліктах, а також є закритою для транзиту іноземних військ.

Геополітичне розташування Швейцарії в оточенні великих і здебільшого агресивних сусідів в епоху середньовіччя зумовило вибір політики нейтралітету, як єдиної можливості збереження суверенітету та ідентичності.

Будучи розвинутою і стабільною країною, народ якої – один з найзабезпеченіших у світі, Швейцарія не в останню чергу зобов'язана саме своїй політиці нейтралітету, яка обумовила той факт, що альпійська республіка не лише уникала участі в двох світових війнах, але й закріпила свій міжнародний авторитет. Столиця держави – Берн – є представником третіх країн там, де з ними перервані/розірвані дипломатичні відносини, і надає свою територію для безпосередніх переговорів між учасниками конфліктів [7].

Посилаючись на сайт уряду Швейцарії та надане визначення політики нейтралітету, варто зазначити, що основними правилами постають утримання від участі в будь-яких війнах, заборона воюючим державам користуватися своєю зброєю та постачати їм військовослужбовців.

Останній пункт вказує на історичне минуле держави, а саме на те, що в період середньовіччя швейцарці були такими гарними та хоробрими воїнами, що перетворили війну на успішний бізнес, постачавши світу військових найманців.

Як пояснює Лоран Гетшель, професор політології з Базельського університету та директор науково-дослідного інституту Swisspeace: «Постачання військових найманців було продиктовано насамперед економічними причинами. Стара Швейцарська конфедерація була надзвичайно бідною країною. У неї не було можливостей для розвитку сільського господарства, не було доступу до моря та колоніальних ресурсів. Саме тому найманці використовувалися як джерело прибутку» [5].

Швейцарці охороняли королів і воювали в європейських арміях. Нерідко виникали ситуації, що в протиборчих таборах виявлялися швейцарці.

Ситуація докорінно змінилася 1515 року, коли в битві при Мариньяно війська Конфедерації зазнали нищівної поразки від французів і венеціанців. Незважаючи на свою майстерність, швейцарські воїни не змогли протистояти значно краще озброєним супостатам. Влада країни визнала фіаско ганебним та ухвалила рішення не брати участь ні в яких війнах і не приймати нічию сторону в численних європейських конфліктах.

Нині в Швейцарії існує дwoяке ставлення до поразки при Мариньяно: якщо одні бачать у ній витоки швейцарського нейтралітету і привід для національної гордості, то інші, у свою чергу, наполягають на тому, що це була ганебна поразка, в унаслідок якої загинув кожен другий солдат, який брав участь у цій битві.

Як би там не було, після цього бою Швейцарія насправді стала нейтральною країною, хоча про формальний нейтралітет говорити було ще зарано. Знову ж таки, за словами Лорана Гетшеля: «Ваш нейтралітет має сенс тільки тоді, коли інші держави визнають його».

Визнання швейцарського нейтралітету відбулося рівно через триста років після битви при Мариньяно, 1815 року, з підписанням за підсумками Віденського конгресу Паризького мирного договору [9]. Відтоді на політичній арені світу Швейцарія зберігає неупереджену позицію.

1848 року нейтралітет Швейцарії набув законодавчого закріплення і в Конституції країни. В обов'язок уряду держави, згідно з новою редакцією швейцарської Конституції, прийнятої 1999 року, також ставиться мета «вживати заходів для забезпечення зовнішньої безпеки, незалежності та нейтралітету Швейцарії» (ст. 185) [12].

Отже, постійний нейтралітет Швейцарської Конфедерації було закріплено в таких документах:

- Декларація держав, підписана у Відні від 20 березня 1815 року;
- Акт вступу Швейцарського Сейму 27 травня 1815 року до Декларації від 20 березня 1815 року;
- Паризька декларація від 20 листопада 1815 року [10].

Першим серйозним випробуванням і так званим «лакмусовим папірцем» для нейтралітету Швейцарії стала Перша світова війна, до якої було залучено майже весь світ.

Амбіції Німеччини багато в чому підтримувало німецькомовне населення країни. До того ж, Берлін був важливим торговим партнером Женеві. Деякі політики відкрито закликали вступити у війну на боці Німеччини. В інших кантонах (регіонах держави) навпаки агітували за війну проти агресора. Федеральний уряд ухвалив рішення за будь-яких умов зберегти нейтралітет і зрештою йому це вдалося [3].

У черговий раз нейтралітет Швейцарії було підтверджено при вступі до Ліги націй, утвореної після закінчення Першої світової війни. Погоджуючись на членство в цій організації, метою якої було недопущення нового світового конфлікту, Швейцарія зробила застереження, що у військових діях, здійснюваних за рішенням Ліги, вона братиме участь лише економічною допомогою [9].

Ще серйознішим випробуванням для держави виявилася Друга світова війна. Ні для кого не таємниця, що в швейцарських банках зберігалися гроші та золото нацистів. Також Швейцарії ставили за провину відмову приймати єврейських біженців. Але все ж країні вдалося відстояти свої позиції [3].

Завершення холодної війни дещо змінило ставлення Швейцарії до теорії і практики нейтралітету.

Країна була залучена до діяльності з наглядом за перемир'ям після Корейської війни 1953 року та після війни на Близькому Сході 1967 року. Швейцарські спостерігачі за виборами працювали в Африці й Східній Європі, швейцарський армійський корпус «Swisscoy», до складу якого входили 220 військовослужбовців, було розміщено в Косово протягом декількох років, роблячи свій внесок у підтримку міжнародних зусиль з підтримання миру на Балканах [11].

Швейцарія підтримала економічні санкції, спрямовані проти Іраку під час першої війни в Перській затоці 1991 року, потім 1996 року взяла участь у програмі НАТО «Партнерство заради миру».

У вересні 2002 року країна стала офіційним членом ООН, хоча, по суті, вона впродовж десятиліть повною мірою брала участь у діяльності таких спеціалізованих установ цієї організації, як ЮНЕСКО, ВООЗ, ЮНІСЕФ та інші.

Набуття членства в ООН стало ще одним кроком на шляху до більш активнішої позиції країни при збереженні концепції нейтралітету [8].

Постійний нейтралітет, утім, зовсім не означає, що швейцарці є безпорадними у випадку небезпеки збройної атаки ззовні. Швейцарія має власну армію, готову до самооборони від зовнішнього ворога і забезпечення безпеки всередині держави.

Ведучи розмову про сучасність та існуючу модель швейцарської армії, не можна не зазначити й певну її унікальність. Усі чоловіки, визнані придатними до військової служби, у віці від 18 до 35 років зобов'язані служити в армії. Термін служби – 260 днів. Молоді люди, для яких проходження військової служби є неприйнятним з особистих переконань, мають альтернативу – пройти цивільну службу в громадських інститутах та організаціях, таких, як будинки престарілих, лікарні тощо.

Сама модель проходження обов'язкової військової служби розбита на етапи. Вона бере початок з базової підготовки – школи рекрутів (сім тижнів), а потім триває періодичні військові збори – по три тижні на рік, допоки солдати не вислужать необхідну кількість днів (зазвичай, сім курсів періодичної перепідготовки до досягнення 35 років). Щороку солдати також зобов'язані здавати обов'язкові нормативи зі стрільби. У разі

нескладення таких нормативів вони зобов'язані пройти курс для відстаючих стрільців, купуючи патрони за власний кошт.

Загалом у Швейцарії із солдатів готують справжніх професіоналів: їх підготовку можна порівняти з серйозним професійним цивільним навчанням. Знання та досвід, набуті в армії, стануть солідною перевагою в їх майбутній роботі, допоможуть зробити кар'єру й інтегруватись у цивільне суспільство [1].

Нейтралітет відіграє важливу роль для Швейцарії і як міжнародного фінансового центру. Відсутність збройних конфліктів і народної тривоги щодо збереження заощаджень і активів вигідно відрізняють Альпійську республіку від таких юрисдикцій, як Дубай, Сінгапур і Гонконг. Власникам рахунків у швейцарському банку також не доводиться хвилюватися про проведення політичною елітою експропріації грошових коштів (приміром, як це було нещодавно на Кіпрі).

Швейцарія є нейтральним місцем проведення ділових і політичних зустрічей. Женева служить в будинком для незліченної кількості міжнародних урядових і неурядових організацій (ООН, СОТ, МКЧХ і т.д.), а Цюріх має першокласну репутацію у фінансовому світі. Також Конфедерація, знову ж завдяки нейтралітету, вважається найсприятливішим місцем для розв'язання міжнародних суперечок (у міждержавному, інвестиційному та комерційному арбітражі). У справі розв'язання спортивних спорів у Швейцарії немає конкурентів, оскільки Спортивний арбітражний суд, розташований у Лозанні, можна вважати головним спортивним арбітражем світу [6].

Нині, Швейцарія посідає важливе місце у з'ясуванні гуманітарних питань у всьому світі. Це не дивно, адже саме ця країна є батьківщиною відомої організації «Червоний хрест». Її засновником є бізнесмен із Женеви Анрі Дюнан.

Створення «Червоного хреста» та його діяльність допомогли державі значно зміцнити власні позиції й міжнародну довіру [3].

Серед ключових факторів, які визначають політику нейтралітету Швейцарії, варто виокремити національні інтереси, звід законів про нейтралітет, міжнародну обстановку, а також традиції та історію [13, с. 2].

Найсуттєвішою ознакою концепції нейтралітету швейцарського зразка є підтримка зв'язків «не між урядами, а між країнами». Це дозволяє Швейцарії проводити перемовини з усіма, незалежно від політичних або ідеологічних міркувань, і, отже, бути лідером для власних інтересів [2].

Висновки. Підсумовуючи, нескладно помітити, що Швейцарія є однією з найсвоєрідніших держав у світовому співтоваристві. Ця своєрідність проявляється в

контексті чіткого визначення й розуміння міжнародно-правового статусу країни, що дотримується постійного нейтралітету.

Варто зазначити, що концепція нейтралітету є невід'ємною частиною швейцарської самосвідомості і користується підтримкою більшості населення. Цей принцип забезпечує єдність усередині країни і в насамперед, сприяє згуртуванню громадян різних мовних груп і конфесій. Крім того, нейтральна позиція являє собою важливу перевагу Швейцарії в її посередницькій діяльності; це обумовлює особливу репутацію країни, яка є місцем розташування штаб-квартир великої кількості міжнародних організацій.

Нейтралітет став ключовим елементом ідентичності цієї маленької держави, яка завдяки своєму статусу перетворилась у «тиху гавань» і одну з найрозвиненіших країн Європи [9].

Загалом, модель швейцарського нейтралітету, будучи зараз найстабільнішою та найпослідовнішою, виступає як своєрідний баланс між механізмом захисту національних інтересів та інструментом здійснення активної зовнішньої політики. Маючи міцне підґрунтя, концепція, очевидно, збереже своє надважливе значення і в майбутньому [2].

Література

1. Бабаева Л. Швейцарский вооруженный нейтралитет [Електронний ресурс] / Л. Бабаева. – 2011. – Режим доступу: http://nvo.ng.ru/forces/2011-07-08/1_neutralitet.html
2. Вдовиченко В. «Stillsitzen» або до поняття швейцарського нейтралітету та безпеки [Електронний ресурс] / В. Вдовиченко. – Режим доступу до ресурсу: <http://bhfoundation.com.ua/image/data/file/doc/854x2.doc>
3. Гурова И. Почему Швейцария сохраняет нейтралитет [Електронний ресурс] / И. Гурова. – 2018. – Режим доступу: <https://rusfate.ru/politika/231-pochemu-shveycariya-sohranyaet-neytralitet.html>
4. Драгунов Г.П. Швейцария: история и современность / Г.П. Драгунов. – М.: Мысль, 1978. – 207 с.
5. Коен Б. Чому Швейцарія зберігає нейтралітет [Електронний ресурс] / Біллі Коен // BBC.com. – 2017. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-41516552>
6. Нейтралитет Швейцарии [Електронний ресурс] // Швейцария Деловая. – 2013. – Режим доступу: <https://business-swiss.ch/2013/09/nejtralitet-shvejcarii/>
7. Неліна К.О. Швейцарський досвід і українські реалії: нейтралітет чи активна інтеграція [Електронний ресурс] / К.О. Неліна. – Режим доступу: <http://intkonf.org/nelina-ko-shveytsarskiy-dosvid-i-ukrayinski-realiyi-neytralitet-chi-aktivna-integratsiya/>

8. Политика. Швейцария в мире. Нейтралитет [Электронный ресурс] // Presence Switzerland PRS. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/ru/home/politik/die-schweiz-und-die-welt/neutralitaet.html>
9. Тонкова М. Почему Швейцария предпочла стать нейтральным государством [Электронный ресурс] / М. Тонкова. – 2018. – Режим доступа: <http://russian7.ru/post/pochemu-shveycariya-predpochla-stat-ney/>
10. Чепіжак Г. Принципи нейтралітету у міжнародному праві [Електронний ресурс] / Г. Чепіжак; Міністерство освіти і науки України ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; Навчально-науковий інститут євроінтеграційних досліджень. – 2014. – Режим доступа: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3816>
11. Швейцарский нейтралитет [Электронный ресурс] // swissinfo.ch. – 2015. – Режим доступа: <https://www.swissinfo.ch/rus/швейцарский-нейтралитет/34671208>
12. Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft [Электронный ресурс]. – 1999. – Режим доступа: <https://business-swiss.ch/wp-content/uploads/2014/07/constitution-of-switzerland-de.pdf>
13. Swiss Neutrality. Bern: Federal Palace East Wing / [S. Aeschimann, E. Bichet, C. Catrina, ect.]. – 2004. – 24 p. – (Communication DDPS). – (DDPS/4th revised edition).

References

1. Babayeva L. Shveysarskiy vooruzhenyyu neytralitet [Elektronnyi resurs] / Leyla Babayeva – 2011. – Rezhym dostupu do resursu: http://nvo.ng.ru/forces/2011-07-08/1_neutralitet.html (in Russ.)
2. Vdovychenko V. «Stillsitzen» abo do poniattia shveysars'koho neytralitetu ta bezpeky [Elektronnyi resurs] / Viktoriia Vdovychenko – Rezhym dostupu do resursu: <http://bhfoundation.com.ua/image/data/file/doc/854x2.doc> (in Ukr.)
3. Gurova I. Pochemu Shveysariya sokhranyayet neytralitet [Elektronnyi resurs] / Irina Gurova – 2018. – Rezhym dostupu do resursu: <https://rusfate.ru/politika/231-pochemu-shveycariya-sohranyaet-neytralitet.html> (in Russ.)
4. Dragunov G.P. Shveysariya: istoriya i sovremennost' – M.: Mysl', 1978 – 207 s. (in Russ.)
5. Koen B. Chomu Shveysariia zberihaie neytralitet [Elektronnyi resurs] / Billi Koen // BBC.com. – 2017. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-41516552> (in Ukr.)

6. Neytralitet Shveysarii [Elektronnyi resurs] // Shveysariya Delovaya. – 2013. – Rezhym dostupu do resursu: <https://business-swiss.ch/2013/09/nejtralitet-shvejarii/> (in Russ.)
7. Nelina K.O. Shveysars'kyi dosvid i ukrainski realii: neytralitet chy aktyvna intehtratsiia [Elektronnyi resurs] / Kateryna Oleksandrivna Nelina – Rezhym dostupu do resursu: <http://intkonf.org/nelina-ko-shveysarskiy-dosvid-i-ukrayynski-realiyi-neytralitet-chi-aktivna-integratsiya/> (in Ukr.)
8. Politika. Shveysariya v mire. Neytralitet. [Elektronnyi resurs] // Presence Switzerland PRS. – 2017. – Rezhym dostupu do resursu: <https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/ru/home/politik/die-schweiz-und-die-welt/neutralitaet.html> (in Russ.)
9. Tonkova M. Pochemu Shveysariya predpochla stat' neytral'nym gosudarstvom [Elektronnyi resurs] / Marina Tonkova – 2018. – Rezhym dostupu do resursu: <http://russian7.ru/post/pochemu-shveycariya-predpochla-stat-ney/> (in Russ.)
10. Chepizhak H. Pryntsypy neytralitetu u mizhnarodnomu pravi [Elektronnyi resurs] / Hanna Chepizhak // Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy DVNZ «Uzhhorodskyi natsionalnyi universytet» navchalno-naukovyi instytut yevrointehtratsiinykh doslidzhen – 2014. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3816> (in Ukr.)
11. Shveysarskiy neytralitet [Elektronnyi resurs] // swissinfo.ch. – 2015. – Rezhym dostupu do resursu: <https://www.swissinfo.ch/rus/швейцарский-нейтралитет/34671208> (in Russ.)
12. Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft [Elektronnyi resurs]. – 1999. – Rezhym dostupu do resursu: <https://business-swiss.ch/wp-content/uploads/2014/07/constitution-of-switzerland-de.pdf> (in Ger.)
13. Swiss Neutrality. Bern: Federal Palace East Wing / [S. Aeschimann, E. Bichet, C. Catrina, ect.], 2004. – 24 p. – (Communication DDPS). – (DDPS/4th revised edition).